

Inspiratiegids

Good Practices SustainaBul MBO 2022

leren
voor
morgen

Introductie

ben je benieuwd hoe MBO instellingen werken aan duurzaamheid? Ben je op zoek naar acties en initiatieven om zelf mee aan de slag te gaan? Deze gids geeft je antwoorden. Het bevat een overzicht van acties die de deelnemers de afgelopen jaren hebben genomen en voorbeelden van scholen die deze hebben geïmplementeerd. In de kolom 'School' worden slechts exemplarisch een paar scholen genoemd. Er zijn vaak meer scholen mee bezig. Het is echter te veel om deze allemaal te noemen.

Wil je daar meer over lezen? Log in bij de SustainaBul website en ga naar 'vergelijken' om de (openbare) antwoorden van de instellingen te bekijken, of vraag de vertegenwoordiger van de betreffende school in het netwerk van de Sustainabul MBO om meer informatie. Je kunt natuurlijk ook contact opnemen met de projectmanager Sustainabul MBO als je er online niet uit komt.

Veel plezier met deze inspiratiegids van de Sustainabul MBO!

Roos Wemmenhove , Simone Kleinhout en Eva Mientjes
Coöperatie Leren voor Morgen

Onderwijs

- 4 'Duurzaamheid in alle MBO-opleidingen'
- 6 Visie
- 8 SDG's in het curriculum
- 10 Aanbod vragen over duurzaamheid
- 11 Sociale duurzaamheid

Praktijk

- 15 'Levensrecht onderwijs in 6 stappen'
- 18 Duurzaamheid tijdens BPV
- 20 Netwerkvorming en samenwerking
- 22 Communicatie en transparantie
- 24 Training en ondersteuning docenten

Bedrijfsvoering

- 26 Duurzaamheidsrapportage en de CSRD
- 29 Visie
- 31 Energie
- 34 Water
- 37 Afval
- 39 Mobiliteit
- 41 Voedsel
- 43 Biodiversiteit
- 46 Inkoop

Integraal

- 49 'Werken met een integrale impactstrategie'
- 51 Doe mee met de SustainaBul MBO!

Onderwijs

Duurzaamheid in alle mbo-opleidingen!

integraal werken aan duurzaamheid bij het mbo-college Lelystad

We staan voor grote uitdagingen om de aarde leefbaar te houden voor huidige en toekomstige generaties. Het onderwijs biedt dé kans om lerenden voor te bereiden op het scheppen van een duurzame wereld. Daarom is het belangrijk om te werken aan kwaliteitsverbetering en vernieuwing van het onderwijs met een gezamenlijke ontwikkeling richting een duurzame samenleving en arbeidsmarkt. Bij het MBO College Lelystad, onderdeel van het ROC van Amsterdam en Flevoland, is duurzaamheid integraal in het curriculum opgenomen. Ook wordt actief de samenwerking opgezocht met het andere organisaties om het onderwijs te verbinden aan vragen over duurzaamheid uit de maatschappij. Hieronder lees je in een gesprek met Joost van Blanken hoe het MBO College Lelystad duurzaamheid heeft verankerd in het onderwijs!

Op welke manier is duurzaamheid geïntegreerd in het curriculum?

"Drie jaar geleden hebben we het keuzedeel 'Duurzaamheid in Beroep' verplicht gesteld voor alle opleidingen. Iedere opleiding die we aanbieden moet 2, 3 of 4 keuzedelen opnemen in het curriculum, waarbij 'Duurzaamheid in Beroep' tegenwoordig een vast onderdeel is. Alle niveaus worden hierin bediend en de inhoud is niveau-specifiek vormgegeven. Het verschilt dus hoe het opgenomen is in het curriculum. Bij niveau 1 is er bijvoorbeeld nog geen ruimte voor een volledige lessenreeks. Daarom hebben we het bij hen verkort, maar volledig, opgenomen in een project. Bij niveau 4 wordt er het hele jaar lesgegeven over duurzaamheid en sluiten ze af met een project. Ten slotte is in de examenopdrachten meegenomen om onderzoek te doen en advies te geven over duurzaamheid aan het stagebedrijf. Deze adviezen worden vaak opgevolgd in de praktijk, dat is superleuk om te zien!"

Hoe ziet de lesstof eruit en hoe hebben jullie dit ontwikkeld?

"We zijn begonnen met een lesmethode in Wikiwijs, waarbij wordt ingezoomd op enkele duurzame thema's. Voorbeelden hiervan zijn omgeving, kleding en voedsel. We merkten dat we het niet breed genoeg vonden en het niet altijd aansluiting vond met alle opleidingen. Duurzame kleding en automonteurs dat matched niet echt. Vanwege deze mismatch zijn we in 2021 begonnen met het toeschrijven van de lesstof richting de opleidingen. We hebben met de automonteurs bijvoorbeeld gekeken naar elektrisch rijden en het proces van olie en brandstof. Of met zorg naar een duurzame huisartspraktijk of een 'healing environment'. In september 2022 zijn we nog een stap verder gegaan en kunnen we dankzij de Green Office van het ROCvAF SDG-magazines en vernieuwde lesstof in Xerte gebruiken. Ook is de opleidingsgerichte lesstof aangescherpt richting circulariteit, hier heeft 1 van onze duurzaamheidsambassadeurs een lesontwikkelingstraject voor zijn PDG aan gewijd."

Hoe werkt dit binnen de organisatie?

"We werken hieraan met Team CRE (Circulaire Regionale Economie). Dit doen we met vier personen op basis van een RIF subsidie, waardoor we niet vastlopen op tijdsgebreken die vaak spelen in vaste onderwijsteams. Daarnaast zijn er CRE-ambassadeurs: docenten die enkele uren per week hebben om de lessen te ontwikkelen. Af en toe zitten we met het MT aan tafel om via hen aan de onderwijsmanagers mee te geven hoe belangrijk het is om hieraan te werken en te borgen dat het ook echt tot uitvoering komt. Studenten met duurzame ambities kunnen zich aansluiten bij Unit Green, onze duurzame studentencommissie. Hiermee organiseren we toffe acties, zoals een afvalcampagne of kledingruil.

Daarnaast hebben we de CRE-toolbox ontwikkeld die de reguliere onderwijsteams kan helpen om duurzaamheid een plek te geven in het curriculum, bijvoorbeeld door te kijken naar materiaalgebruik, excursies en samenwerkingen met bedrijven. We hebben actief contact met welwillende collega's uit alle onderwijsteams en vragen hen wat er nodig is. Daarmee zijn we dus ook ondersteunend aan de reguliere onderwijsteams. Bij de studiedagen faciliteren we altijd een duurzaamheidsworkshop als programmaonderdeel."

Werken jullie ook samen met organisaties en initiatieven buiten het onderwijs?

"Zeker! We werken met ongeveer 38 regionale bedrijven samen en geven projecten vorm samen met initiatieven als PRICE, Onderwijsconsortium Flevoland en Talent Kleurt Flevoland. Hier kunnen vervolgens docenten en klassen aan deelnemen. Via deze platforms proberen we ook de connectie te maken met het voortgezet onderwijs en het hoger beroepsonderwijs. We hebben regelmatig contact met de Green Office van Amsterdam om te kijken waar we samen in kunnen optrekken. Ten slotte werken we intensief samen met lokale overheden in projecten en gastlessen. Door de verbinding te zoeken met andere organisaties halen we kennis van buiten naar binnen en delen we kennis ook van binnen naar buiten."

Wat zou je willen meegeven aan andere onderwijsinstellingen?

"Hierbij citeer ik graag de (voor ons dankzij Maurijn Odé) bekende woorden van Jan Jonker, namelijk dat we prutsend naar de circulaire economie bewegen. Soms werkt iets wel en de andere keer werkt iets niet. Wat we hebben gemerkt zijn dat de belangrijkste ingrediënten tijd en maatwerk zijn. Elke opleiding heeft andere inhoud en daarmee ook andere behoeftes. We blijven ons, net als het werkveld, ontwikkelen op dit vlak. De tips die ik zou willen meegeven is om je in ieder geval ook te richten op de samenwerking met de omgeving en ervoor te zorgen dat duurzaamheid intern kan landen in het onderwijs."

Visie

Maatregel	Beschrijving	School
Visiedocument	Stel een meerjarenvisie en strategie op waarin kernwaarden op terrein van duurzaamheid leidend zijn. Een aparte meerjarenvisie duurzaamheid voor bijvoorbeeld het onderwijs en/of de bedrijfsvoering wordt nu ook door scholen gebruikt, maar dit heeft als groot nadeel dat onderwijs en bedrijfsvoering niet bij elkaar komen en als een systeem worden benaderd.	Yuverta Koning Willem I College ROC van Amsterdam
Uitvoeringsplan	Zorg dat duurzaamheid bij de juiste mensen is belegd en dat zij als team werken conform een uitvoeringsplan dat aansluit bij het visiedocument. Dit brengt een systematische aanpak op basis waarvan periodiek gekeken kan worden naar de voortgang.	Albeda
Meetbare KPI's	Werk bij de uitvoering met vastgestelde KPI's (key performance indicators). Zo kun je voortgang monitoren en verbeteracties opstarten wanneer er afgeweken wordt.	Albeda
Roadmap	Een roadmap kan ingezet worden om medewerkers en studenten te inspireren en motiveren om binnen de school, thuis en in de maatschappij duurzaam te denken en doen.	Noorderpoort
SDG-Impactroos	De SDG-Impactroos is een methodiek om het systeemdenken te bevorderen en om de impact van een project, les of actie inzichtelijk te maken.	Terra

Maatregel	Beschrijving	School
Kwartaal- gesprekken	Duurzaamheid als vast thema bij de kwartaalgesprekken die het College van Bestuur met de directeuren voert. Hierbij wordt expliciet gevraagd naar de aandacht voor de SDG's. Hierbij kan ook een prioritering in de SDG's worden aangebracht.	Nova College
SDG Charter	Zorg er voor dat je bestuur een SDG-charter ondertekent. Verwijs ook naar de ondertekening door de <u>MBO Raad</u> .	Koning Willem I College Noorderpoort
Green Office	Richt een Green Office (GO) in die door studenten wordt gerund en op die manier de school scherp houden en stimuleren. Hiermee wordt de betrokkenheid van studenten bij duurzaamheid gestimuleerd.	Scalda ROC van Amsterdam
Practoraat	Richt een Practoraat in als vliegwiel om duurzaamheid op de agenda te zetten en breed te implementeren in de school. <u>Overzicht practoraten</u> .	MBO College Lelystad Friesland_College Nova College

SDG's in het curriculum

Maatregel	Beschrijving	School
SDG gastlessen	Introductie van de Sustainable Development Goals in een aparte les. Organisatie in samenwerking met SDG Nederland met hun SDG bus en voorbereidende lessen.	MBO College Lelystad
Levensecht/ challenge-based onderwijs rondom duurzame vraagstukken	Vertalen van duurzame ontwikkelingen en vraagstukken uit de praktijk van het vakgebied naar hybride onderwijs binnen het reguliere lesprogramma met bedrijven en docenten.	Friese Poort MBO College Lelystad
(Keuze)delen Duurzaamheid in beroep	In deze keuzedelen zijn de kerntaken, vakkennis en vaardigheden duurzaamheid in de vorm van wettelijke vereisten opgenomen. Maak deze keuzedelen voor alle studenten verplicht. Zie Keuzedeel Duurzaamheid .	MBO College Lelystad Nova College Scalda ROC Rivor
Burgerschap	Neem duurzaamheid integraal op in de lessen van het vak Burgerschap, zodat alle studenten hiermee in aanraking komen. Bijvoorbeeld College Burgerschap en Vakblad Profiel Ook kan er aandacht worden besteed aan landelijke acies: dag van de duurzaamheid; paarse vrijdag; coming out day en wereldburgerdag.	Friesland College Scalda
Excellentie- programma's	Ook in excellentieprogramma's kan de link naar duurzaamheid worden gelegd.	Friese Poort

Maatregel	Beschrijving	School
UNESCO school	Deelname aan <u>UNESCO scholen netwerk</u> . Scholen maken een werkplan waarin staat beschreven op welke manier zij aandacht besteden aan de 4 UNESCO-thema's. Duurzame ontwikkeling is een van de thema's binnen dit programma.	Aeres MBO Almere Koning Willem I College
ECO-schools	<u>ECO-schools</u> is een internationaal keurmerk. Het is een programma voor scholen die met leerlingen werk maken van duurzaam denken en doen. Werken zij aan alle vijf peilers dan komen ze in aanmerking voor de groen vlag.	Aeres MBO Almere
Lesmateriaal Leren voor Duurzame Ontwikkeling	Deel de Wikiwijs-pagina Leren voor Duurzame ontwikkeling, waar lesmateriaal met keurmerk gedeeld wordt rondom verschillende SDG's.	Leren voor Morgen
SDG's in de lesformulieren	Alle docenten van de opleidingen vullen voorafgaand aan de periode de lesformulieren voor hun vak/project in, waarbij zoveel mogelijk implementatie van de SDG's aanwezig is.	Herman Brood Academie
Challenges	Deelname aan challenges, zoals Clickt en de Energy ontwerp Challenge Smart Circulair.	Herman Brood Academie Nova College

Vragen over duurzaamheid

Maatregel	Beschrijving	School
(Regionale) samenwerkings-initiatieven en platforms	Om vraagstukken rondom duurzaamheid op te halen in de praktijk kun je aansluiten bij regionale samenwerkingen tussen overheid, bedrijfsleven (mkb) en onderwijs.	Friesland College Terra
Duurzame expedities	Het organiseren van duurzame expedities voor docententeams om samen met het bedrijfsleven actuele duurzaamheidsvraagstukken te formuleren.	Friese Poort
Levensrecht onderwijs in 6 stappen	Zie artikel hierover bij het onderdeel 'praktijk' in de inspratiegids	Friese Poort
CRE Toolbox	Toolbox voor docenten en medewerkers rondom de vraag: Hoe 'bouw' ik duurzame circulaire economie in mijn onderwijs?	MBO College Lelystad
Challenges	Challenges waarbij externe opdrachtgevers de studenten uitdagen met een opdracht aan de slag te gaan. Zoals Clickt en SMART Circulair.	Herman Brood Academie ROC Noorderpoort
Practoraten	kenniscentra (hotspots/hubs) en practoraten kunnen de verbinding met de arbeidsmarkt en de maatschappij leggen.	Yuverta
Inhaakkalender landelijke acties	Landelijke maatschappelijke campagnes aandacht geven en studenten motiveren mee te doen met evenementen en acties	Nova College
Talentlab	Talentlab biedt opdrachten aan die in samenwerking met het werkveld en andere externe partners tot stand zijn gekomen; voor studenten om talenten te ontdekken.	ROC Nijmegen

Sociale duurzaamheid

Maatregel	Beschrijving	School
Opnemen in meerjarenstrategie/koers/identiteit	Neem thema's als discriminatie en inclusiviteit op in de meerjarenstrategie of koersplan en leg uit hoe de school daaraan werkt.	MBO College Lelystad Terra Yuverta
Meenemen in lessen keuzedeel of burgerschap	Besteed aan alle SDG's en sociale thema's in de lessen van keuzedelen (zoals Duurzaamheid in Beroep) en Burgerschap	MBO College Lelystad Yuverta Scalda
Werkgroep	Richt een werkgroep op om de krachten te bundelen en zowel studenten als docenten te bereiken.	ROC Nijmegen
Toekomstwand	Een wand met als doel het taboe te doorbreken om te praten als je niet lekker in je vel zit. Niet praten leidt namelijk tot meer en vaak ernstigere (geestelijke) gezondheidsklachten. Samenwerking hiervoor met de GGD.	ROC Rivier
Actiedagen	Doe mee aan landelijke dagen (behulpzaam is de Gender kalender) zoals de Coming Out Day, Paarse Vrijdag, Diversity Day, Dag tegen Racisme en Discriminatie en de Week tegen Pesten.	ROC Nijmegen Albeda Herman Brood Academie
Meiden in de techniek	Organiseer een Girls Day zodat alle meiden die een technische opleiding volgen andere meiden ontmoeten die ook in de techniek zitten en het ook voor meiden leuk is om in te werken.	Nova College

Maatregel	Beschrijving	School
<p>Persoonlijke ondersteuning</p>	<p>Ondersteuning van (zorg)studenten met studieloopbaanbegeleiders, trajectbegeleiders, vertrouwenspersonen en schoolpsychologen.</p>	<p>Nova College Yuverta ROC Rivor Friesland College</p>
<p>Stagecarroussel</p>	<p>Om studenten gelijke kansen te geven (en discriminatie tegen te gaan) door een optimale match te maken tussen student en bedrijf kun je werken met een "stagecarroussel". Hierdoor maken studenten kennis met verschillende bedrijven, met verschillende werkzaamheden om zo een gedegen keuze te kunnen maken.</p>	<p>Nova College</p>
<p>Opleiding op maat voor studenten met autisme</p>	<p>Mbo-opleiding voor jongeren met een licht verstandelijke beperking</p>	<p>Yuverta</p>
<p>Entreetrajecten</p>	<p>Trajecten die het mogelijk maken om een startkwalificatie te behalen voor leerlingen die niet beschikken over de juiste vooropleiding</p>	<p>Nova College Yuverta</p>
<p>Coördinator of programma-manager</p>	<p>Stel een coördinator aan voor sociale duurzaamheid en wereldburgerschap die zich op deze kant kan focussen.</p>	<p>Koning Willem I College <u>ROC</u>Noorderpoort</p>

Maatregel	Beschrijving	School
Aanpak menstruatie- armoede	Uit onderzoek blijkt dat bijna 53.000 meisjes soms school missen omdat ze geen menstruatieproducten kunnen aanschaffen. Deel deze producten uit op school.	Albeda ROC Noorderpoort
Allianties	Sluit aan bij lokale diversiteitsallianties om regionaal de sociale acceptatie en veiligheid te vergroten.	Nova College
Gast sprekers, trainingen en theater- voorstellingen	Voorstellingen en sprekers uitnodigen voor de klas om het gesprek rondom sociale thema's te voeren.	Koning Willem I College ROC Noorderpoort

Praktijk

Levensecht onderwijs in 6 stappen

Samen optrekken met de praktijk bij ROC Friese Poort

“We zijn met z’n allen op reis” begint Roeland Westra, projectleider Centrum Duurzaam bij ROC Friese Poort, zijn verhaal. “Op reis van een wereld waarin we gebruik maken van fossiele grondstoffen, naar een fossielvrije samenleving. Waarin we inmiddels ook goed weten dat niets doen geen optie is. Daarom is er een klimaatakkoord en heeft iedereen in de samenleving daar een rol in te vervullen.” Ook het middelbaar beroepsonderwijs heeft hierin een belangrijke rol, namelijk het toekomstgericht opleiden van studenten. Zij zijn namelijk de vakmensen van de toekomst. Daarom is het essentieel dat studenten zich afvragen welke bijdrage zij willen leveren.

Centrum Duurzaam en levensecht onderwijs in 6 stappen

Samen met Olga de Ridder trekt hij Centrum Duurzaam. Met dit initiatief willen ze aanjagen, verbinden en inspireren; een duurzame beweging in gang zetten. Speerpunt is voor hen hierin dat ze samen met studenten en bedrijven avonturen willen meemaken. Leren door te beleven, te ontdekken en te doen. Dit doen ze op drie verschillende manieren. De eerste is het Duurzaam doen huis, waar studenten leren werken met de nieuwste duurzame technieken. Ook werken ze aan levensecht onderwijs in 6 stappen. Daarover lees je hieronder meer. Ten slotte organiseren ze Duurzaam doen lezingen, om iedereen op de hoogte te brengen van de laatste ontwikkelingen.

Hoe ziet dat levensecht onderwijs er dan uit in de praktijk? In dit traject is de opdrachtgever een bedrijf uit de praktijk. Zij delen een uitdaging met de studenten, die daar vervolgens mee aan de slag gaan. “Een mooi voorbeeld is de opgave van bouwbedrijf Heijmans. Zij wilden graag een circulair tiny house ontwikkelen. Vervolgens zijn we daar in 6 stappen mee aan de slag gegaan.” De stappen lees je op de volgende pagina.

Energie als vliegwiel

“Waar krijgen jullie eigenlijk energie van?” vraagt hij vervolgens aan een groep professionals die integraal bezig zijn met duurzaamheid in het mbo aan de hand van de SustainaBul. Veelgenoemde antwoorden zijn samenwerken, de natuur en creativiteit. Deze vraag vormt voor Roeland regelmatig een vertrekpunt, of hij werkt nu met zijn studenten, het bedrijfsleven of onderwijsprofessionals. Naast de gegeven antwoorden hoopt hij dat ze energie krijgen van nieuwe dingen leren. Want door verandering te zien als kans, ontstaat er met regelmaat ook energie. Dit geldt voor alle betrokkenen: “Studenten hebben frisse blikken. Ze denken anders en doen dingen anders en daarmee komen ze op nieuwe ideeën, waar het bedrijfsleven nog niet op die manier over na heeft gedacht. Dat is enorm waardevol.”

De 6 stappen voor het vormgeven van levensecht onderwijs

Stap 1: De introductie. Hierbij gaan we met de studenten naar de locatie van de opdrachtgever toe. Zij vertellen daar meer over het onderwerp en de uitdaging. Hier start het ontdekken en beleven. "In dit geval gingen we naar een tiny house waar Heijmans toelichting gaf en een woningbouwvereniging uitleg gaf over het belang van dit type woningen."

Stap 2: Challenge. De studenten gaan met de uitdaging aan de slag en komen met eerste ideeën. Dit doen we met een externe facilitator, omdat dit een frisse dynamiek creëert. Na deze dag krijgen ze 10 weken de tijd om een idee door te ontwikkelen tot definitieve ontwerpen. Hierbij maken we gebruik van design thinking en het business model canvas, maar dan in simpelere taal. "Het leuke was dat Heijmans een van de ontwerpen ook wilden gaan bouwen. Hierin trokken studenten en medewerkers met elkaar op en zorgden zij voor de materialen. Dat is een prachtige vorm van ontwikkeling."

Stap 3: Kennis. Onderweg heeft de student ook kennis nodig. Deze kennis zit deels bij de docent en deels in het bedrijfsleven. Zo kun je lezingen/presentaties organiseren rondom het thema.

Stap 4: Praktijkdag. Het is waardevol om studenten een dag mee te nemen naar een bedrijf en hier ook aan de slag te laten gaan met een vraag.

Stap 5: Gastlessen. Nodig sprekers uit op school vanuit het bedrijfsleven.

Stap 6: Excursie. Ga aan het eind van het traject terug naar de plek waar je begonnen bent. In het begin was het voor de studenten allemaal nieuw, maar na een aantal weken staan ze er nu als ervaringsdeskundigen. Hier kun je samen het traject feestelijk afronden.

Het meenemen van docenten

Ook de docenten zijn hierin van groot belang. Daar begint de beweging naar duurzaamheid. Om die reden organiseren ze duurzame expedities, buiten de school, voor docenten om te professionaliseren rondom dit thema. "Ik heb hen meegenomen naar de rand van het IJsselmeer, waar ze een programma volgden over thema's als circulariteit". Ook zijn ze aan de slag gegaan met het zelf formuleren van praktijkvragen aansluitend bij de opleiding, welke ze vervolgens weer kunnen inzetten in het onderwijs."

Onderwijskundige vormgeving

"Op dit moment doen we dit vooral voor de bouw, maar ook steeds meer voor andere opleidingen" vervolgt Roeland zijn verhaal. "We maken gebruik van Digibib (consortium beroepsonderwijs). Daar staan (deel)opdrachten in die we combineren met een levensecht project. Dat vormen we tot een planning van 10 tot 20 weken. Hierin bepalen we ook welke kennis we in huis hebben en op welke manier we het bedrijfsleven betrekken. Uiteindelijk werken we altijd toe naar een eindpresentatie voor de opdrachtgever. Levensecht onderwijs biedt een praktische voorbereiding voor de student op de stage en het examen. Het is wel nodig om lesmateriaal te herschrijven, wat tijd kost. In een ideale toekomst is er genoeg tijd en ruimte om samen het onderwijs door te ontwikkelen." Hij sluit zijn presentatie af met de woorden:

"wees de verandering die je in de wereld wilt zien!"

Duurzaamheid tijdens BPV

Maatregel	Beschrijving	School
Stagebureau gesprekken	Zorg er voor dat het stagebureau in de voorbereidende gesprekken met bedrijven en studenten aandacht besteed aan de mogelijkheid om aan duurzaamheid te werken	Nova College
Keuzedeel Duurzaamheid in beroep	Koppel keuzedeel Duurzaamheid in beroep aan een stage waarin studenten het stagebedrijf moeten analyseren op het gebied van duurzaamheid en een verbetervoorstel moeten schrijven. Maak dit keuzedeel verplicht voor alle studenten. Of koppel het aan burgerschap.	Yuverta Friese Poort MBO College Lelystad Albeda
Keuzedeel Ondernemend gedrag	Ga aan de slag met Keuzedeel Ondernemend gedrag, Vast onderdeel van dit keuzedeel is het maken van een voorstel voor het duurzamer maken van de student zijn/haar stagebedrijf. Hiervoor is een apart opdrachten formulier Duurzaam Ondernemen ontwikkeld.	Scalda
Plaatsing dichtbij woonplaats	Studenten worden geplaatst zo dicht mogelijk bij hun woonplaats, hierdoor minder uitstoot. Hierbij maken we gebruik van de Stagemarkt website.	Scalda ROC Noorderpoort
Regionale keuzedelen	Het Keuzedeel Duurzaamheid is door een regionale expert doorontwikkeld zodat het aansluit bij de regionale ontwikkelingen en behoeften. Studenten worden in dit keuzedeel uitgedaagd om binnen hun eigen context een duurzame verandering in gang te zetten.	Freisland College

Maatregel	Beschrijving	School
Excellentie programma	Neem duurzaamheid mee in het excellentie/talent programma	<u>ROC Noorderpoort</u>
Interne leerbedrijven	Binnen de school zijn er verschillende (interne)leerbedrijven gericht op duurzaamheid, zoals Leerbedrijf Invloed Studenten (LIS) en Present Promotions waar studenten hun stage kunnen doen. Hier gaan studenten aan de slag met projecten die als uitgangspunt de 17 SDG's hebben	Friesland College

Netwerkvorming en samenwerking

Maatregel	Beschrijving	School
Helder beleid en doelen	Maak helder welk beleid en doelen je als school met de netwerkvorming en samenwerking nastreeft.	Yuverta
De 5 O's	Leg in je netwerken en samenwerking verbinding met de 5 O's: Onderwijs, Onderzoek, Ondernemers, Overheid (lokaal, provinciaal) en Omgeving	Nova College ROC Nijmegen MBO College Lelystad Yuverta Koning Willem I Collegee
Leven Lang Ontwikkelen	Ga aan de slag met Leven Lang Ontwikkelen voor werknemers. Hierdoor kunnen bedrijven hun processen verduurzamen omdat ze hun medewerkers kennis en vaardigheden laten opdoen om met de nieuwste technologieën/apparaten te kunnen werken. Dit leidt er ook toe dat werknemers langer binnen hetzelfde bedrijf kunnen blijven werken omdat ze beter kunnen meegroeien met de innovaties van het bedrijf.	Nova College
Makathons, challenges en masterclasses	Organiseer makathons en masterclasses met bedrijven waarin duurzaamheid ook als component wordt meegenomen	Nova College Terra
Green Office	Zoek de samenwerking met studenten op door een Green Office op. te richten	Scalda
Huisvesting of samenwerking in een multidisciplinair gebouw	Huisvesting of samenwerking van opleidingen in een fysiek platform of centrum waar samengewerkt wordt tussen bedrijven, onderwijs en andere partijen	ROC Rivor ROC Friese Poort

Maatregel	Beschrijving	School
SDG House	Een SDG House is een vaste plek waar onderwijs, ondernemers en inwoners samen aan de slag gaan met de Sustainable Development Goals. Het SDG House en de SDG's zijn meegenomen in de strategische koers, waardoor veel docenten al natuurlijk bewegen naar het inbedden van de doelen in hun onderwijs.	ROC Noorderpoort
Duurzaam Doen lezingen	Lezing voor studenten, docenten, bedrijven, overheden en particulieren. Een spreker uit de arbeidsmarkt praat iedereen bij over de laatste ontwikkelingen van een actueel duurzaam thema. Op deze manier is iedereen altijd op de hoogte van wat er speelt in de arbeidsmarkt.	ROC Friese Poort
Levensecht onderwijs	Studenten werken mee aan praktijkvragen. Deze ontwikkelingen in het vakgebied vertalen we naar levensechte praktijkvragen van bedrijven voor studenten. Zie het artikel levensecht onderwijs in 6 stappen:	ROC Friese Poort

Communicatie en transparantie

Maatregel	Beschrijving	School
Berichtgeving op interne portal	Deel met regelmaat berichten over duurzame acties en gebeurtenissen op de interne portal of intranet en zorg dat hier ook gemakkelijk het duurzaamheidsbeleid te vinden is.	Albeda Nova College ROC Rivor Herman Brood Academie
Berichtgeving op sociale media	Deel met regelmaat berichten over duurzame acties en gebeurtenissen via de sociale mediakanalen van de school (en zorg voor interactie en reposting met medewerkers en studenten). Maak ook gebruik van een contentkalender.	Koning Willem I College Nova College Friesland College
Duurzaamheid in jaarverslag	Neem duurzaamheid op in het jaarverslag van de onderwijsinstelling en deel hier wat er het afgelopen jaar op het gebied van duurzaamheid is ondernomen.	Nova College
Duurzaamheid in nieuwsbrieven, magazines en (lokale) media	Deel artikelen over duurzame activiteiten in interne en externe nieuwsbrieven (bijvoorbeeld naar stagebedrijven en regionale partners) en magazines. Je kunt ook samenwerking opzoeken met (lokale) mediakanalen.	Nova College Koning Willem I College Noorderpoort MBO College Lelystad
Duurzame ambities openbaar (visie)	Zorg ervoor dat de duurzame doelstellingen en instellingsvisie hierop openbaar beschikbaar en gemakkelijk te vinden zijn op de website.	Albeda Noorderpoort Nova College
Merkverhaal	Zet duurzaamheid en de SDG's centraal in je merkverhaal. Betrek de marketing- en communicatieafdeling bij het team dat werkt aan duurzaamheid.	<u>Koning Willem I College</u>

Maatregel	Beschrijving	School
Communicatie door leerlingen	Laat leerlingen reportages maken over duurzaamheid (en koppel dit bijvoorbeeld aan burgerschap).	Friesland College
Inspiratiegids	Maak en deel een inspiratiegids over duurzaamheid met interessante inhaakmogelijkheden en evenementen. Deze kun je delen met loopbaan- en burgerschapcollega's.	Friesland College ROC Nijmegen
Zichtbaarheid in het gebouw	Maak duurzaamheid duidelijk zichtbaar in de fysieke onderwijsomgeving. Bijvoorbeeld door ene SDG House, duurzame bedrijfsvoering 'in de etalage' te zetten en de SDG's zichtbaarheid te geven (bijvoorbeeld bij de recyclebakken).	Noorderpoort Koning Willem I College Friesland College
Duurzaamheid in vacatures	Besteed ook in vacatureteksten en de 'werken bij' websitepagina aandacht aan duurzaamheid.	Yuverta

Training en ondersteuning docenten

Maatregel	Beschrijving	School
Uitbreiden kennis duurzaamheid	Ondersteun werknemers om hun actuele kennis over duurzaamheid te vergroten. Bijvoorbeeld door workshops in samenwerking met IVN natuureducatie.	MBO College Lelystad ROC Nijmegen
Ondersteuning borgen duurzaamheid in onderwijs	Biedt docenten trainingen aan om te leren hoe duurzaamheid gekoppeld kan worden aan de vakinhoud en hoe heet geborgd kan worden in de lessen. Je kunt bijvoorbeeld gebruik maken van de studiedagen om dit soort ondersteuning aan te bieden.	MBO College Lelystad
Toolbox voor docenten	Biedt handvaten voor docenten in de vorm van een toolbox.	MBO College Lelystad
Team van experts	Stel een team samen van onderwijs- en bedrijfsvoeringexperts waar docenten terecht kunnen voor vragen en advies.	Albeda
Cursussen op verschillende niveaus	Zorg in het aanbod voor een introductiecursus voor docenten en een vervolgcursus (die bijvoorbeeld ingaat op didactische werkvormen en de link naar het vakgebied). E-learnings en duurzame expedities zijn ook goede manieren om te professionaliseren.	Albeda Nova College ROC Friese Poort
Kenniscafe duurzaamheid	Organiseer een kenniscafe over duurzaamheid waar in een ongedwongen sfeer alle vraagstukken op het gebied van duurzaamheid in onderwijs, praktijk en bedrijfsvoering gesteld kunnen worden.	Albeda
Duurzame ambassadeurs	Formeer een groep van duurzame ambassadeurs die extra inblikjes krijgen en de brug vormen naar verschillende teams en locaties	Yuverta

Bedrijfsvoering

Duurzaamheidsrapportage en de CSRD

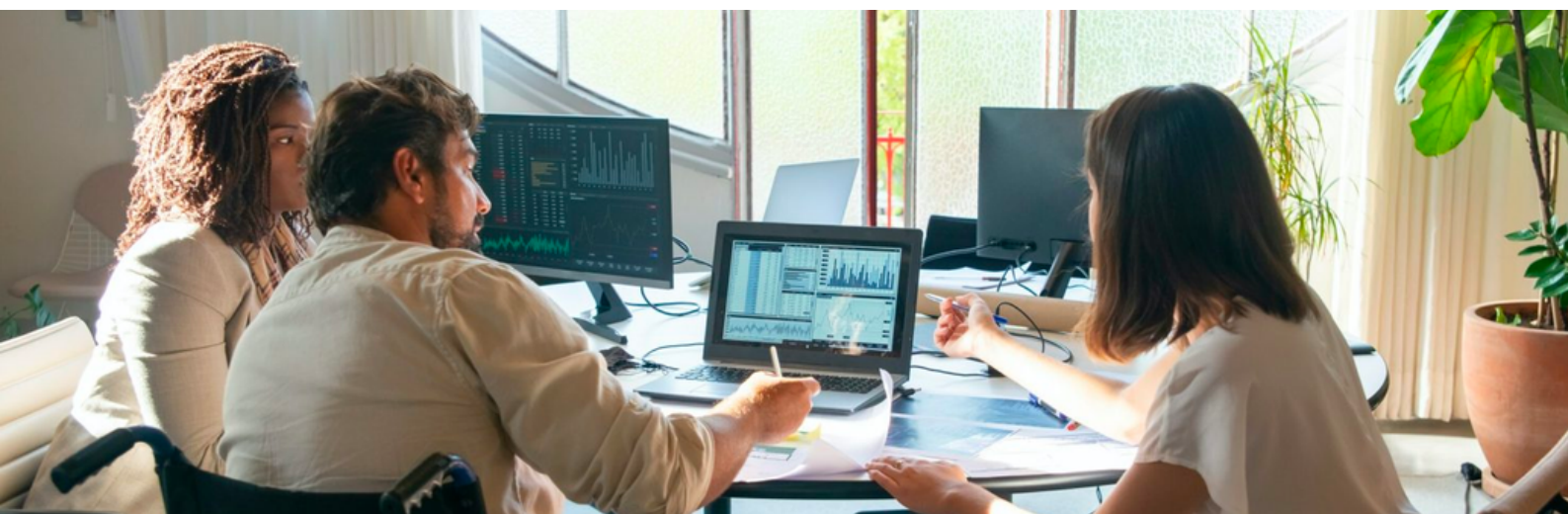
Navigeren in onbekend terrein met Tessa Kramer

De urgentie om duurzaam te denken en doen is groot en organisaties worden steeds meer aangemoedigd (en verplicht) om hun duurzaamheidsinspanningen in kaart te brengen. Bij de laatste kennisdeelnijvenkomst van de SustainaBul MBO 2023 deelde Tessa Kramer, zelfstandig ondernemer, duurzaamheidscoach en klimaatburgemeester van Amsterdam, haar inzichten en ervaringen met betrekking tot duurzaamheidsrapportage in het onderwijs en de nieuwe Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). In dit artikel zetten we de belangrijkste punten die we hebben besproken op een rij om te leren hoe we kunnen navigeren in de onbekende terreinen van duurzaamheidsrapportage.

Met een paar vragen aan de deelnemers opende Tessa haar presentatie: Wie heeft er vandaag al gewandeld? Een paar digitale handjes gaan de lucht in. Wie zijn er al bezig met het rapporteren op duurzaamheidscriteria? Weer enkele, voorzichtige, handjes omhoog. Bij de volgende twee vragen gaat het overgrote deel van de handen ophoog: Wie denkt dat rapporteren de ambities rondom duurzaamheid in de organisatie zal aanjagen? En wie vindt het lastig om op duurzaamheid te rapporteren? Het begin van de bijeenkomst weerspiegelt daarmee zowel urgentie om aan de slag te gaan met het bijhouden, monitoren en bijsturen op basis van rapportage, als de complexiteit en onzekerheid die er nog speelt op dit gebied.

Introductie CSRD en de verwachtingen voor het onderwijs

"Vanaf 2024 geldt er voor Europese bedrijven die voldoen aan minimaal twee van deze drie criteria (meer dan 250 medewerkers; meer dan 40 miljoen omzet per jaar; meer dan 20 miljoen op de balans) de CSRD-richtlijn. Dit is een wetgeving die bedrijven verplicht om verslag te doen van hun impact op mens en milieu" legt Tessa uit. De CSRD bestaat uit verschillende standaarden, ingedeeld naar 'environmental', 'social' en 'governance'. Voorbeelden zijn bijvoorbeeld de impact van jouw organisatie op klimaatverandering, materiaal gebruik passend bij een circulaire economie, en inzet van (en zorg voor) eigen personeel. De uitgewerkte richtlijnen van de CSRD zij te vinden op de officiële EU-website en zijn tegenwoordig ook in het Nederlands beschikbaar.

“Vele onderwijsinstellingen voldoen ook aan de criteria die gesteld zijn voor grote Europese bedrijven en dienen bovendien een groot maatschappelijk belang. Daarom wordt er nu vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en verschillende onderwijsraden verkend wat de gevolgen van deze Europese wetgeving voor het onderwijs zijn en op welke manier en op welke criteria rapportage passend is voor het onderwijs. In juni 2024 volgt dan ook een richtlijn, specifiek voor het onderwijs.” Los van deze verplichtingen is het, ook nu al, wenselijk om duurzaamheidsdoelstellingen en ambities te meten en monitoren. Daarmee kun je bepaalde initiatieven of interventies aanjagen en tegelijkertijd voorsorteren op de verplichtingen die nog komen. Je kunt als onderwijsinstelling ook verhalend of in beeld over duurzaamheidsimpacts communiceren, op de website of in het jaarverslag.

Het delen van duurzame interventies

Een van de deelnemers stelde de vraag of duurzaamheid uit te drukken is in Excel. Tessa: “Ik denk niet compleet. Kwantificeerbare gegevens, zoals afspraken die je maakt ten aanzien van CO₂-reductie en afvalvermindering kun je bijhouden om te sturen. Aan de andere kant zijn er ook veel activiteiten die niet gevat kunnen worden in meetbare data. Het ligt aan de wensen van de organisatie hoe je die informatie over duurzaamheid naar buiten toe wilt uiten.”

Daarbij gaf ze een voorbeeld van een bedrijf dat een aparte webpagina heeft opgezet, waar het MVO jaarverslag wordt gedeeld in beeld (foto en video) en tekst. “Foto’s en verhalen kun je op deze manier delen naast de meetbare data, welke je ook in grafieken en diagrammen kan weergeven. In het jaarverslag, rapportages of andere plekken waar je iets beknopt wilt delen kun je hiernaar doorverwijzen, mits deze informatie openbaar is.”

Waar een hoe te beginnen?

De CSRD is in aantocht; sommige onderwijsinstellingen hebben al verschillende doelen en ambities opgesteld en hier monitoring voor ingericht; er is enorm veel aanbod en informatie. Sommigen zien door de bomen het bos niet meer. Hoe kun je goed van start gaan? Tessa geeft aan dat je altijd aan de slag kan met datgene wat nu bruikbaar is. Daarmee leg je hoe dan ook een goede basis voor de CSRD richtlijn en nog belangrijker: je gaat in gesprek met de mensen die je mee wilt krijgen. Als je de verbinding weet te leggen en de urgentie en jouw persoonlijke motivatie en ervaring deelt ontstaat de échte betrokkenheid. Zo kun je voorsorteren op wie je straks nodig hebt voor input en kun je dit in behapbare stukjes uitvragen.

In haar tijd bij het Mediacollege Amsterdam heeft ze zelf gebruik gemaakt van de GRI (Global Reporting Initiative) om tot een rapportage te komen. Dit zijn handige tabellen met daarin: wat het is, welke documenten hiervoor nodig zijn, welke personen daarbij nodig zijn en de gegevens. Ook dit is een algemene richtlijn (want voor het onderwijs is er nog geen duidelijkheid tot juni 2024). Er zijn ontzettend veel richtlijnen en keurmerken, en de GRI legt daar een stevige basis voor. Je kunt van hieruit dus gemakkelijk naar andere richtlijnen toewerken.

Complementair inzetten van SustainaBul en duurzaamheidsrapportage

De informatie kan makkelijk van het een naar het ander doorstromen. De gegevens die nodig zijn voor het onderdeel bedrijfsvoering heb je straks al gerapporteerd en hier kun je gemakkelijk naar doorlinken. Met het rapporteren kun je de kwantificeerbare data vergelijkend door de jaren heen (let op, gebruik wel altijd dezelfde meeteenheid: schooljaar of kalenderjaar). Zo kun je ook echt je voortgang meten en interventies laten aansluiten bij de doelen. Je leert ook waarop je moet (bij)sturen.

Het voordeel van de SustainaBul zit in het delen van de kennis en ervaringen tussen verschillende onderwijsinstellingen. Zo kun je je meten aan, maar ook leren van anderen. Het is een laagdrempelige manier om van start te gaan. Inhoudelijk zal de SustainaBul zich aanpassen, zodat het de aansluiting vindt bij wat er nodig is. De community is heel waardevol, omdat we daarmee niet alleen opschrijven wat we doen maar ook in gesprek blijven en samen vormgeven welke stappen we willen en kunnen zetten voor studenten, docenten en andere stakeholders.

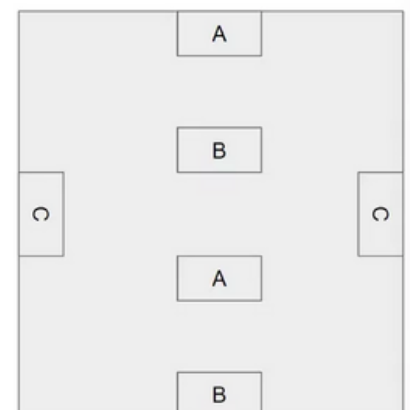
Impact maken met een kleine voetafdruk en grote handafdruk

Ten slotte legt Tessa uit dat er een verschil bestaat tussen de voetafdruk en de handafdruk van een onderwijsinstelling. "Met de voetafdruk bedoelen we de negatieve impact op de aarde. Deze kun je als organisatie verkleinen met duurzame interventies. Het verkleinen van de voetafdruk is eindig; je kunt op een gegeven moment niet meer verkleinen. Daarnaast kennen we inmiddels ook de handafdruk. Dit is de positieve impact die we maken via mensen. Het fijne daaraan is, is dat je dit wel oneindig kan vergroten door het gesprek te voeren en te werken aan de zachte kant van gedragsverandering. Mensen denken veelal dat het grootste verschil te maken is door het verkleinen van de voetafdruk, terwijl er juist zoveel impact gemaakt kan worden door die handafdruk te vergroten."

Take away: als je begint merk je vanzelf waar de ruimte zit

In de afronding legt Tessa ons nog een moeilijke opdracht voor: trek een lijn van A naar A, van B naar B en van C naar C, zonder dat de lijnen elkaar raken of kruisen en zonder buiten het vak te gaan. We staren ons een behoorlijke tijd blind op de afbeelding en na een tijdje is er dan toch iemand die door te tekenen tot de oplossing komt.

Dit staat symbool voor de situatie zoals het er nu voor staat met de rapportages: als je samen blijft staren dan denken we haast dat het onmogelijk is. Als we gewoon beginnen, dan merk je vanzelf waar de ruimte zit. De CSRD is geen einddoel, maar kan als middel ingezet worden om te kijken waar we staan en in gesprek te gaan. Daarbij is het helemaal niet erg als het niet gelijk perfect gaat of compleet is. Als je begint, dan kom je vanzelf op het goede spoor!

Huisvesting

Maatregel	Beschrijving	School
Doelstellingen	Leg duurzame doelstellingen op het gebied van huisvesting concreet vast in een overzichtelijk beleid.	Noorderpoort Yuverta Friesland College
Uitvoering- en onderhouds-plannen	Ontwikkel een uitvoeringsplan (op middellange termijn) aansluitend bij de doelstellingen. Verduurzaam stapje voor stapje, pak steeds een volgend gebouw of gebouw-onderdeel aan.	Koning Willem I College Albeda
Maak het meetbaar	Zorg dat doelstellingen meetbaar zijn door er KPI's bij te ontwikkelen. Bedenk ook hoe voortgang op de KP's gemonitord zal worden.	Albeda Yuverta
Routekaart verduurzaming	Bekijk de huidige situatie op het gebied van vastgoed en maak een routekaart voor de volgende stappen om te verduurzamen.	Yuverta Friesland College
Actualisering	Zorg ervoor dat het beleid en de uitvoeringsplannen geactualiseerd worden om bij te blijven met veranderingen op economisch en wettelijk vlak.	Albeda
Investeer in nieuwbouw en bestaande bouw	Investeringen in nieuwbouw: bij elk nieuw op te leveren gebouw een duurzame stap verder. Tegelijkertijd ook investeringen in duurzame maatregelen van bestaande gebouwen .	ROC Friese Poort
Link naar WSA	Baseer de Duurzaamheidsvisie op de Whole School Approach. Afstemming tussen heet onderwijs, en gebouw en bedrijfsvoering is heel belangrijk als het gaat om verduurzaming. Practice what you preach, dus laat de studenten en medewerkers ervaren dat duurzaam denken en duurzaam doen verschil maakt.	Nova College

Maatregel	Beschrijving	School
Haalbaarheid onderzoek	Neem een haalbaarheidsonderzoek van je bedrijfsvoering/vastgoedplan mee in de visie en planvorming. Bijvoorbeeld via Renor	Yuverta
MVO	Neem MVO-principes als uitgangspunt voor je bedrijfsvoering en huisvesting zodat rekening wordt gehouden met de effecten van bedrijfsvoering op mens, milieu en maatschappij.	Friesland College
Goede timing	Zet in op verandering op zet op kansrijke en natuurlijke momenten bijvoorbeeld op het moment dat er onderhoud gepleegd moet worden, er een aanbesteding moet worden gerealiseerd, er verhuisd moet worden of verbouwd gaat worden. Dit zijn goede momenten om veranderingen te realiseren zodat er niet onnodig extra budgetten aangewend moeten worden.	Nova College
Tevredenheids- onderzoek	Voer een tevredenheidsonderzoek uit in relatie tot de bedrijfsvoering en huisvesting en neem dit mee in je evaluatie en planvorming.	Koning Willem I College

Energie

Maatregel	Beschrijving	School
Ambitie	Stel je besparingsambitie SMART op bijvoorbeeld wij gebruiken in 2030 geen fossiele brandstoffen meer om onze gebouwen te verwarmen en ons energieverbruik is met ...% gereduceerd t.o.v. 2020. Stel daarbij ook prestatie indicatoren en een routekaart op.	Albeda Koning Willem I College Yuverta
Taskforce energiereductie	Richt een taskforce op om stappen te zetten in energiereductie, aan de hand van monitoring, analyse en aansluiting bij beleid op het gebied van duurzaamheid.	Yuverta
Challenge	Doe een bewustwordingschallenge met medewerkers en studenten om samen tot minimaal energieverbruik te komen. Goede plannen kunnen ingevoerd worden.	Yuverta
Slimme meter en monitoring	Een slimme meter in de school installeren die op afstand uitgelezen kan worden om het gas/elektriciteit verbruik inzichtelijk te maken en te monitoren. Bijvoorbeeld ERBIS Online of, Fudura of SkyFoundry of Energie voor Scholen . Zorg voor systematische monitoring, benchmarking en aanbevelingen (in kwartaalrapportages en jaarverslag).	Friesland College ROC Nijmegen Noorderpoort Zone.College
Optimalisering	Zorg er voor dat je stooklijn geoptimaliseerd wordt. Bijvoorbeeldkachels wat eerder aan laten gaan, waardoor minder gas een gebouw kan opwarmen.	Friesland College
Weekend en vakanties	Tijdens weekend en vakanties de (gas)installaties uitschakelen. Pas je aan/uit schema ook aan als om andere redenen openingstijden van de school zijn gewijzigd.	Friesland College

Maatregel	Beschrijving	School
3-voudig glas/HR++	Vervang kozijnen en ramen door 3-voudige glas	Koning Willem I College
Warmtepompen	Installeer warmtepompen	Koning Willem I College Noorderpoort
Klimaatplafond	Installeer een <u>klimaatplafond</u>	Koning Willem I College
Warmte-terugwinning	Denk na over mogelijkheden van warmwaterterugwinning en warmtekoudeopslag	Koning Willem I College
LED verlichting	Vervang je licht door LED verlichting en behoudt daarbij zoveel als mogelijke de huidige verlichting systemen.	MBO College Lelystad Noorderpoort
Licht sensoren	Installeer sensoren waardoor lichten automatisch uitgaan als geen mensen in de ruimte zijn.	Nova College
Stads-verwarming	Onderzoek of aansluiting bij <u>stadsverwarming</u> mogelijk is (o.m. Amsterdam, Almere, Ede, Arnhem)	Mediacollege Amsterdam ROC van Amstyerdam
Aardwarmte	Onderzoek de mogelijkheden van <u>aardwarmte</u> . Dit wordt ook door de overheid gestimuleerd.	ROC Drenthe

Maatregel	Beschrijving	School
Erkende maatregelenlijst	Neem maatregelen die passen binnen de <u>Erkende maatregelenlijsten Energiebesparing.(EML)</u> .	Albeda
Gastoestellen horeca	Vervang je gastoestellen in de keuken van je horeca of food opleidingen voor elektrische kookplaten.	Friesland College
Isolatie	Investeer in goed isolatie van je gebouwen. Denk ook aan dakisolatie.	Koning Willem I College Yuverta
Zonnepanelen	Installeer indien mogelijk zonnepanelen.	Koning Willem I College Albeda
Warmte Koude Opslag (WKO)	Onderzoek de mogelijkheden van <u>Warmte Koude Opslag.(WKO)</u> .	ROC van Amsterdam
Zonnefolie	Onderzoek de mogelijkheden van <u>zonnefolie</u>	ROC van Amsterdam

Water

Maatregel	Beschrijving	School
Bewustwording	Werk aan bewustwording over thema water en het klimaat. Wageningen UR heeft hier onderzoek naar gedaan Nederland in 2120 en Green talks Yuverta Green Talks	Yuverta
Onderzoek	Onderzoek hoe je de buitenruimte van je school meer regenproof kunt maken. Mooie voorbeelden en ideeën zijn te vinden via Rainproof Amsterdam	Mediacollege Amsterdam
Visie	Ontwikkel een visie en beleid op water. Betreft zowel watermanagement ivm klimaatverandering (droge/natte periodes) als het tegengaan van waterverspilling.	Koning Willem I College
Monitoring	Monitor je water gebruik (met slimme meters), bespreek het en neem maatregelen in geval van calamiteiten (lekkage) en om gebruik te minderen.	Koning Willem I College Yuverta Friesland College
Rapportage	Maak een jaarlijkse rapportage van het waterverbruik.	Albeda
Sensorkranen	Plaats sensorkranen. Dit bespaart water en is ook hygiënischer.	Friesland College Drenthe College
Watertappunten en Bottle Exchange	Installeer watertappunten met drinkwater voor studenten en medewerkers. Stimuleer hen om plastic flesjes om te ruilen voor een herbruikbare fles, zoals een Dopper.	ROC Friese Poort

Maatregel	Beschrijving	School
Sensortoiletten	Plaats sensortoiletten. Dit bespaart water en is ook hygiënischer. De toiletten reageren op 'warme vloeistof' (urine).	Koning Willem I College
Waterbesparende kranen	Plaats water besparende kranen. Deze zorgen voor minder doorloop van water. Dit doet de kraan met behulp van een aerator die lucht toevoegt aan de waterstraal. Zo komt er minder water uit te kraan zonder dat dit de sterkte van de waterstraal beïnvloedt. Ingeval van warm water bespaar je meteen ook op energiekosten.	Aeres MBO Almere
Plaats een helofytenfilter	Een helofytenfilter zuivert het afvalwater, zodat het water onschadelijk is voor het milieu.	Zone.College
Wateropslag grijs water	Sla regenwater op en gebruik dit voor bijvoorbeeld het besproeien van de buitenruimte om de school een het spoelen van de toiletten	Aeres MBO Almere Medicollege Amsterdam Friesland College
Studenten ideeën	Zet studenten in om na te denken over duurzame watervoorzieningen binnen de school.	Koning Willem I College
Parkeerplaatsen	Plaats waterdoorlatende grondbedekking op je parkeerplaatsen.	Koning Willem I College
Donatie schoon water	In de aanbestedingen met bijv. MAAS (koffie&thee) de samenwerking met project <u>Madeblue</u> . Voor elke liter water doneert het college een liter schoon drinkwater aan ontwikkelingslanden.	MBO College Lelystad

Maatregel	Beschrijving	School
Makathon	Doe mee aan de Makathon Water en natuur .	Nova College
Community water experts	Yuverta heeft een blauwe hotspot ingericht waarin water centraal staat. Het is een community van experts op het gebied van water, groen en klimaat. Zie: Blauwe Hotspot Dordrecht	Yuverta
Wadi's en vijvers	Leg in de buitenruimte van je school als waterberging een wadi aan.	Yuverta
Verwijder bestrating	Verwijder bestrating om water infiltratie in de bodem te verbeteren.	Yuverta

Afval

Maatregel	Beschrijving	School
Afval scheiden	Zorg ervoor dat verschillende afvalstromen gescheiden worden ingezameld, om zo goed mogelijk te kunnen recyclen. Stuur daarbij gedrag van medewerkers en studenten om het afval in de goede bak weg te gooien. Na-scheiden in de fabriek kan dit nog verbeteren.	<u>Nova College</u> Koning Willem I College ROC Friese Poort
Gastlessen	Laat de afvalinzamelaar gastlessen geven over afval en recycling.	Nova College
Monitoring	Zorg voor inzicht in de afvalstromen, in samenwerking met de afvalinzamelaar, en gescheiden inzamelen. Blick terug op hoe het gaat en stel doelen en activiteiten op voor verbetering.	<u>Albeda</u> Nova College
Afvalreductie	Spoor niet alleen aan op het scheiden van afval, maar ook op het verminderen ervan. Dit kan bijvoorbeeld door het aansporen om minder te printen, geen wegwerpbekers te gebruiken en uitvraag te doen wat en hoeveel mensen willen eten om catering daarop af te stemmen.	Nova College
Beleid	Zorg voor een uitgedacht afvalbeleid met systematische maatregelen.	<u>Koning Willem I College</u> <u>Albeda</u> <u>ROC Nijmegen</u>
Inkoop	Houd in het inkoopproces al rekening met afvalreductie en circulaire mogelijkheden.	Friesland College

Maatregel	Beschrijving	School
Statiegeld	Zorg voor inzameling van plastic flesjes met statiegeld voor een goed doel en voorkom dat deze worden weggegooid.	Koning Willem I College Nova College ROC Nijmegen
Studenten bedenken oplossingen	Betrek studenten in het bedenken van oplossingen om afval te verminderen, bijvoorbeeld met het ontwikkelen van ruil en repair-mogelijkheden. Ook kun je met leerlingen deelnemen aan bijvoorbeeld de MBO Voedselverspillingschallenge.	Koning Willem I college Yuverta
Compost	Maak een composthoop zodat GFT niet meer ingezameld hoeft te worden en gebruik dit als ingang voor interessant onderwijsmateriaal.	Yuverta

Mobiliteit

Maatregel	Beschrijving	School
Fietsenregeling	Om het fietsgebruik onder medewerkers te stimuleren kun je de mogelijkheid bieden om voordelig een fiets aan te schaffen.	Regio College Nova College MBO College Lelystad
Laadpalen elektrische voertuigen	De behoefte aan elektrische laadpalen stijgt. Zorg voor een passend aanbod voor elektrisch aangedreven voertuigen, zoals auto's, scooters en fietsen.	ROC Rivor Nova College
Thuiswerkregeling en reductie reisbewegingen	Thuiswerken is in de afgelopen jaren niet meer weg te denken uit het werkende leven. Zorg voor een heldere regeling om ervoor zorgen dat op een gezonde manier thuis gewerkt kan worden.	Nova College Friesland College
Dienstfietsen/ elektrische scooters	Schaf een fiets aan die medewerkers kunnen lenen om te fietsen tussen verschillende vestigingen.	Scalda Albeda Nova College ROC Rivor
Carpoolen	Moedig carpoolen onder medewerkers aan. Bijvoorbeeld middels de Togethr app.	Nova College Scalda
Fietschallenge	Studenten en medewerkers fietsen zoveel mogelijk kilometers voor een goed doel. Degenen die de meeste kilometers fietsen (in de categorie absoluut aantal km en relatief aantal km) mogen het doel kiezen.	Nova College

Maatregel	Beschrijving	School
Openbaar vervoer	Stimuleer openbaar vervoer door reiskosten te vergoeden en het gebruik van eigen vervoer te ontmoedigen. Daarbij kan ook gebruik gemaakt worden van een declaratieprogramma dat de milieu-impact van de verschillende alternatieven laat zien, zoals Reisbalans.	Sint Lucas ROC Mondriaan MBO College Lelystad ROC Friese Poort
Monitoring	Zorg naast het beleid ook voor monitoring rondom duurzame mobiliteit, zodat inzichtelijk wordt of het gewenste resultaat wordt behaald of er bijgestuurd moet worden. Ook het in kaart brengen van CO2 uitstoot ten gevolge van mobiliteit kan hierin helpen .	Albeda Sint Lucas
Parkeerplaatsen inperken	Beperk het aantal parkeerplaatsen en vergoed niet de parkeerkosten.	Regiocollege Albeda
Duurzaam internationaal reizen	Voer stimulerende maatregelen in voor zowel docenten als studenten op het moment dat zij internationaal reizen bv extra vergoeding of meer reistijd in calculeren. Ook regels dat onder een bepaalde afstand in principe met trein of bus gereisd wordt.	Friesland College Albeda

Voedsel

Maatregel	Beschrijving	School
Aanbesteden/ voorwaarden catering	Neem in nieuwe aanbestedingen duurzaamheid en gezonde voeding mee in de doelstellingen, bijvoorbeeld aansluitend bij de voorwaarden voor de Gezonde School. Laat het aansluiten bij integrale verduurzaming in de school en gedragsverandering in voedselkeuzes.	Nova College Yuverta Koning Willem I College ROC Rivor
Bewustzijn vergroten	Zorg voor meer bewustzijn rondom gezonde voeding en voedselverspilling, bijvoorbeeld door in te haken op de verspillingsvrije week, implementatie in de horeca opleidingen en e-learnings.	Nova College Friesland College
Gezonde schoolkantine	Ontwikkel je tot een <u>gezonde schoolkantine</u> waarin studenten en personeel gemakkelijk gezonde en duurzame keuzes gemaakt kunnen maken. Teken de <u>ambitieverklaring</u> .	ROC Friese Poort Yuverta Noorderpoortt Albeda
Beleid	Zorg voor voedselbeleid met concrete activiteiten.	Albeda Koning Willem I College
Monitoring	Monitor de voortgang van de activiteiten uit het beleid en stuur bij waar nodig.	ROC Nijmegen Albeda
MBO Voedselverspillings challenge	Doe mee met de MBO Voedselverspillingschallenge met studenten en de cateraar.	Yuverta
Plantaardig voedsel	Doe mee aan de week zonder vlees en besteed bewust aandacht aan vegetarisch voedsel, bijvoorbeeld met een Meatless Monday. Vervang aanbod door plantaardige alternatieven	ROC Nijmegen Herman Brood Academie

Maatregel	Beschrijving	School
Divers aanbod	Zorg voor een lokaal en afwisselend aanbod afhankelijk van seizoenen en rekening houdend met verschillende achtergronden en culturen. Evalueer regelmatig om voedselverspilling te voorkomen.	MBO College Lelystad Friesland College
Disposable verpakkingen	Let ook op de verpakkingen van het voedsel dat wordt aangeboden een zorg dat dit aansluit op het afvalbeleid.	Friesland College
Funghi Farm	Kweek Oesterzwammen samen met lokale ondernemer. Bijvoorbeeld samen met Fungi farm, kweken wij voor ons Restaurant LEF op de campus in Leeuwarden, oesterzwammen op ons eigen koffiedik. Hier worden door studenten weer mooie gerechten van gemaakt met verschillende bereidingsmethodes. Het koffiedik wordt verzameld uit al onze koffiemachines.	Friesland College
Geen frituurvergunning	Er is bewust geen frituurvergunning afgesloten om op die manier te moeten werken met gezondere bereidingsmethodes.	MBO College Lelystad

Biodiversiteit

Maatregel	Beschrijving	School
Groenvoorzieningsplan/beleid op biodiversiteit	Stel een groenvoorzieningsplan voor de buitenruimte van je gebouwen op waarin biodiversiteit leidend is: zowel wat betreft de inrichting als het onderhoud. Ga uit van ecologisch beheer	Koning Willem I College Yuverta Albeda
Uitbesteding en gunning	Zorg ervoor dat biodiversiteit als een belangrijk criterium wordt meegenomen bij uitbesteding en gunning bij de inrichting en onderhoud van de buitenruimte van gebouwen.	Nova College
Biodiversiteit monitor	Breng de biodiversiteit in de buitenruimte in kaart en monitor de vooruitgang	Yuverta
Hergebruik takken en hout	Met het afval afkomstig van de afroepwerkzaamheden hebben we te maken met grotere takken en stamhout. Dit wordt verwerkt tot takkenrillen, insectenhôtels en meubilair voor op het terrein. Deze rillen creëren een veilige nest-, voedsel en schuilgelegenheid voor land gebonden zoogdieren, vogels, reptielen, amfibieën en insecten.	Nova College
Nieuwbouw	Houd bij nieuwbouw rekening met het BREEAM principe voor een duurzame gebouwde omgeving.	ROC Noorderpoort ROC Friese Poort

Maatregel	Beschrijving	School
Bloembakken	Plaats bloembakken op de verharding rond je gebouwen en vul deze met insect/bij/vlinder vriendelijke struiken/bomen, planten en/of bloemen.	Friesland College
Groen/Sedum dak	Daken kunnen vergroend worden. Het heeft een grote isolatiewaarde, het blijft binnen koeler en vergroot de biodiversiteit.	Yuverta Nova College
Snoeien/maaien	Snoui en maai niet tijdens de broedperiode van vogels of markeer deze plekken voordat de werkzaamheden beginnen zodat hier rekening mee gehouden kan worden. Of maai minder waardoor er meer ruimte is voor natuurlijke beplanting	Friesland College Nova College
Wilde bloemen	Zaai in het voorjaar inheemse wilde bloemen rondom de school.	Friesland College Nova College MBO College Lelystad
Nestkasten	Om vogels de mogelijkheid te bieden kun je nestkasten plaatsen aan de muren of hiervoor speciale dakpannen plaatsen. Je kunt ook speciale voorzieningen treffen voor vleermuizen.	Yuverta Nova College
Insectenhotels	Een insectenhotel geeft insecten de ruimte. Deze kun je ook samen met studenten maken en plaatsen. Er zijn ook verschillende partijen die zich hier hard voor maken zie o.a. Bureau Aat	Yuverta Albeda Mediacollege Amsterdam
Tegels eruit, groen erin	Haal stoeptegels eruit en vervang dit voor beplanting die insecten en vogels aantrekt.	Albeda Friesland College

Maatregel	Beschrijving	School
Groene wanden	Ook de muren van gebouwen kunnen groener. Het nieuwe <u>schoolgebouw van Aeres</u> op het Floriade terrein in Almere is daar het ultieme voorbeeld van.	Aeres MBO Almere Koning Willem I College
Pesticiden	Stop met het gebruik van pesticiden. Onkruid dat perse verwijderd moet worden kan ook gemaaid of weggebrand worden.	Koning Willem I College
Zaden cadeau	Geef docenten/studenten als de gelegenheid zich voordoet biologisch zaden cadeau. Zaden staan voor groei en dat past goed bij het onderwijs.	Yuverta
Lever een bijdrage aan vergroening	Studenten kunnen bijdrage leveren aan de vergroening van de omgeving van de school. Dat geldt natuurlijk vooral voor de groene scholen, maar ook bij andere opleidingen kan de relatie met groen gelegd worden bijvoorbeeld dienstverlening, economie, horeca, zorg etc.	Yuverta Aeres MBO Almere Nova College
Kennisdeling	Kennis over biodiversiteit delen met overheid, bedrijfsleven en belangenorganisaties,; bijvoorbeeld in projecten, netwerken, hackathons en regionale plannen.	Yuverta
Onderwijs	Biedt onderwijs en lesmateriaal rondom biodiversiteit aan in de relevante opleidingen. Leg daarnaast een moestuin aan verbonden met de opleidingen.	Yuverta MBO College Lelystad

Inkoop

Maatregel	Beschrijving	School
Inkoopbeleid: PIANO en MVI	Stel duurzaam inkoop- en aanbestedingsbeleid voor de school op. Met inkoop kunnen duurzame beleidsdoelen worden nagestreefd. De overheid heeft hiervoor criteria opgesteld en het Expertisecentrum <u>PIANO</u> van het ministerie van Economische zaken geeft richtlijnen om maatschappelijk verantwoord in te kopen. Hanteer de meeste actuele <u>Maatschappelijk Verantwoorde Inkoop criteria</u> van de Rijksoverheid toegespitst op verschillende clusters zoals bv energie, automatisering of transport . Zorg ook voor gedegen monitoring en bijsturing.	ROC Noorderpoort Koning Willem I College Nova College Friesland College
Roadmap	Stel een roadmap op waarin staat vermeld wanneer je welke inkoopdoelen wilt behalen	ROC Noorderpoort MBO College Lelystad
Inkoopkeuzes	Beoordeel offertes niet op aanschafprijs maar op Total cost of ownership (TCO), dus niet alleen de investering telt, maar ook de verbruiks- en onderhoudskosten tijdens de levensduur. Planet, people en profit zouden bij inkoopkeuzes gelijkwaardig moeten worden gewogen.	Scalda
Hergebruik inventaris	Hergebruikt inventaris voordat er nieuw meubilair mag worden aangeschaft. Doe dit bijvoorbeeld in samenwerking met een aanbieder met een hele duidelijke visie heeft op circulariteit.	Nova College
Studenten/ docenten betrekken	Betrek studenten en docenten bij de revisie van het inkoopbeleid. Zij kunnen vanuit hun perspectief een zinvolle bijdrage leveren.	MBO College Lelystad

Maatregel	Beschrijving	School
Convenant	Conformeer aan de convenant Duurzaam Inkopen van de MBO Raad.	Scalda ROC Friese Poort
Professionalisering	Professionaliseer personeel met een opleiding gericht op circulair inkopen/het vlindermodel/bio-based.	ROC Noorderpoort Yuverta
Sociale opbrengst	Streef bij aanbestedingen naar inzet van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt voor zover het resultaat er niet onder lijdt en het past binnen de situatie. Stimuleer ook sociaal ondernemen.	Scalda Albeda Yuverta

Integraal

Met een integrale impactstrategie werken aan duurzaamheid

De duurzame doeners bij Yuverta

Als AOC met 13000 leerlingen (vmbo), 8800 studenten (mbo), 7000 cursisten, 3000 medewerkers en 5000 stagebedrijven staat Yuverta voor een grote uitdaging om duurzaamheid een prominente rol te geven in het onderwijs, HR en de bedrijfsvoering. Dit is hard nodig. Het gaat namelijk niet goed met de wereld. We bewegen van klimaatverandering naar een klimaatcrisis. Incrementele veranderingen zijn niet meer voldoende, dus systeemverandering is nodig. En we willen van profitability naar thriving. Hoe zorg je ervoor dat je als onderwijsinstelling meebeweegt met deze transitie? In dit artikel vertelt Yuverta hoe zij integraal werken aan duurzaamheid!

Bij Yuverta volgen studenten opleidingen in de blauwe en groene hoek. Hierbij kun je denken aan dierenverzorging, bloem en styling, duurzame leefomgeving, milieu en veehouderij. Daarmee leent de inhoud van de opleidingen zich heel goed om duurzaamheid een prominente rol te geven. Om dit te doen is er een integrale impactstrategie ontwikkeld op basis van het model van de Theory of Change. De kernambitie van Yuverta luidt als volgt: als kwaliteitsinstituut bijdragen aan een duurzame wereld. Ze willen échte impact maken en verandering realiseren. Ze streven ernaar dat datgene wat ze doen doorwerkt in de verandering die ze willen creëren.

Een duurzame roadmap

Als onderdeel van de impactstrategie is er met meer dan 50 collega's vanuit verschillende afdelingen samengewerkt aan een Roadmap. Om verandering te realiseren is het belangrijk dat iedereen in de organisatie betrokken is: zowel vanuit het onderwijs als vanuit HR. In een aantal sessies is onderstaande Roadmap tot stand gekomen, waarbij er twee parallelle trajecten zijn voor onderwijs en voor HR/bedrijfsvoering:

Studenten en medewerkers zijn de duurzame doeners

In deze ontwikkelsessies zijn ze onder andere op zoek gegaan naar hun materialiteitsprincipe. Je maakt daarbij afwegingen gebaseerd op relevantie (het belang dat stakeholder hechten aan het effect) en de significantie (de schaal of omvang van het effect). Dit hebben ze gedaan door na te denken over de volgende vragen: Waar kun je het meeste positieve waarde creëren? Waar is je negatieve footprint het grootst? En je handafdruk het kleinst? Waar heb je de meeste invloed? Waar kun je onderscheidend zijn? In het beantwoorden van deze vragen kwamen ze tot een logische, maar ook zeer inzichtelijke conclusie: de meeste impact kunnen ze maken via de studenten en medewerkers. Zij zijn de personen die duurzaamheid kunnen agenderen in hun contacten; van opdrachten met bedrijven tot thuis aan de keukentafel. Daarom ligt in de implementatie de focus op de vraag hoe zij het verschil kunnen maken. De volgende stap was om te bedenken wat je dan moet kunnen. Daarom zijn ze aan de slag gegaan met het Profiel voor een Duurzame Doener: leerlingen, studenten en medewerkers die op een betrokken, innovatieve en ondernemende manier bijdragen aan een duurzame samenleving. Daarbij zijn drie onderdelen essentieel: kennen (kennis hebben over het grotere probleem), snappen (de vertaling kunnen maken naar de eigen situatie) en kunnen (actief bijdragen aan oplossingen).

Aan de slag!

Deze integrale strategie heeft geleid tot tal van activiteiten. Van inspirerende Green Talks door collega's tot Green Offices gedragen door studenten en docenten, deelname aan Sustainabul VO/MBO en een netwerk van meer dan 100 duurzame ambassadeurs die duurzaamheid uitdragen op hun locaties. Ook in de bedrijfsvoering hebben ze niet stilgezeten en werken ze aan het terugdringen van de CO₂-uitstoot, circulariteit, een duurzame werk- en leefomgeving, en vitaliteit en inzetbaarheid. Zo organiseren ze workshops, is er een gedegen inkoopbeleid, voeren ze klimaatgesprekken en is er de wens om duurzaamheid een aandachtspunt te maken in de onboarding van nieuwe medewerkers. Op dit moment is er een team duurzaamheid, welke integraal zorgt voor het aanjagen, verbinden, ondersteunen en ontwikkelen. De grootste uitdaging is op dit moment om de impact meetbaar te maken. Er wordt veel gedaan en ze delen graag wat ze doen, maar de volgende stap is om te weten dat de studenten en medewerkers ook echt duurzame doeners worden. Een mooie uitdaging!

Doe mee met de SustainaBul MBO!

We staan voor grote uitdagingen om de aarde leefbaar te houden voor huidige en toekomstige generaties. Het onderwijs biedt dé kans om lerenden voor te bereiden op het scheppen van een duurzame wereld. Daarom is het belangrijk om te werken aan kwaliteitsverbetering en vernieuwing van het onderwijs met een gezamenlijke ontwikkeling richting een duurzame samenleving en arbeidsmarkt.

SustainaBul MBO is een netwerk van scholen die verdere verduurzaming in het mbo-onderwijs probeert te bewerkstelligen. Dit doen zij door kennisdeling en samenwerking in verschillende bijeenkomsten. De SustainaBul gaat uit van de Whole School Approach voor duurzame ontwikkeling en de collegiale consultatie vindt daarom plaats rondom de thema's onderwijs, praktijk, bedrijfsvoering en de integrale benadering daarvan. Ook wordt er door de deelnemers een vragenlijst ingevuld over duurzaamheid binnen de school. Deze vragen geven een helder kader voor een duurzame school en helpen bij het opstellen en monitoren van duurzaamheidsbeleid. De vragenlijst en methodiek kan daarnaast worden ingezet als benchmark-tool. Bij de rankingbijeenkomst beoordelen de deelnemers elkaars vragenlijst.

Wil je met jouw instelling ook verduurzamen en wil je hierin samen optrekken met andere scholen, doe dan mee met de SustainaBul! Ook als je nog niet weet op welke wijze je mee kunt doen ben je van harte welkom om aan te sluiten bij de bijeenkomsten van dit netwerk. Wil je als instelling meedoen? Dat kan zonder kosten.

Meld je aan bij de site en/of neem contact op met Simone Kleinhout via sustainabulmbo@lerenvoormorgen.org.

SustainaBul **MBO**

mbo.sustainabul.com

sustainabulmbo@lerenvoormorgen.org

Coöperatie Leren voor Morgen